

CONCEPTELE DE SPIONAJ LA NIVELUL INTERN ȘI INTERNAȚIONAL LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

MIHAELA ORJANU

Astăzi se merge pe considerentul că nu mai necesită explicații noțiunile de spionaj, spion, activitate informativă. Totuși, din punct de vedere istoric aceste noțiuni au fost explicate, legiferate destul de târziu adică la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Deși într-o primă fază spionajul era privit ca o caracteristică a situației de război, de conflict armat ulterior, s-a constatat că devine o permanentă și în timp de pace, devenind chiar folositor în asemenea condiții.

Este foarte adevărat că atât pe timp de pace cât și pe timp de război, informațiile obținute prin activități de spionaj, utilizând spioni, sunt uneori indispensabile orientării politico-militare a statului și reprezintă date absolute esențiale în munca factorilor decizionali, în stabilirea strategiilor corespunzătoare dar la nivel legislativ trebuie realizată o diferențiere netă între ceea ce înseamnă spionaj și indiscreții.

Trebuie făcută o distincție între indivizii care comit indiscreții și cei care efectuează misiuni speciale cu caracter strict de spionaj.

Istoria demonstrează că societatea a avut întotdeauna nevoie de informații iar buna funcționare asupra structurilor statale a fost dependentă de activitatea serviciilor secrete. Lipsa informațiilor ar deregla grav sau ar goli de conținut conexiunile existente între mecanismele întâlnite în societate¹.

Eugen Cristescu, șeful Serviciului Secret de Informații 1940-1944, în memoriile sale arăta că toate statele condamnă spionajul dar se servesc de acest mijloc informativ pentru selectarea datelor necesare orientării lor naționale și a menținerii ordinii interioare².

Înainte de a vorbi de conceptele mai sus amintite, în România, merită făcute precizările următoare:

¹ Marian Ureche, *Servicii Secrete*, vol. I, Ed. Paco, 1993, p. 4.

² Idem, p. 47.

La nivel internațional spionajul în timp de război a fost clarificat în INSTRUCȚIUNILE AMERICANE ASUPRA ARMATELOR ÎN CAMPANIE³ din 1863. După cum se poate observa americanii au fost primii care au conștientizat importanța legiferării acțiunii de spionaj și poate nu clarificarea conceptului cât stabilirea de sancțiuni împotriva celor care desfășurau astfel de activități.

Printre altele se arată că emisarii și mesagerii care sunt întrebuințați mai cu seamă în cazul unei cetăți asediate de forțe inamice, nu sunt considerați spioni.

Exemplul american este urmat de englezi care elaborează MANUALUL DE LA OXFORD sau LEGEA RĂZBOIULUI PE PĂMÂNT⁴ cum avea să fie numit după ce instituțiile de drept internațional aveau să-l adopte în 1880.

În art. 25 se precizează că, un spion nu poate fi numit așa decât dacă a fost judecat de o autoritate judiciară care s-a pronunțat asupra sa⁵.

Începând cu războaiele de la mijlocul secolului al XIX-lea s-au făcut încercări curajoase de a institui legi fundamentale care să umanizeze războaiele. Societatea Internațională de Cruce Roșie a fost fondată după războiul franco-austriac din 1859⁶.

S-au organizat conferințe mondiale la Geneva (1864 și 1906) și la Haga (1899 și 1907) pentru a reglementa tratamentul civililor, răniților și prizonierilor de război și cu un succes considerabil mai redus, capacitatea de ucidere a armelor folosite.

La aceste conferințe s-au avut în vedere și aspecte legate de statutul spionilor. În cadrul Conferinței de la Bruxelles, 27 august 1874, în protocolul final se preciza că⁷ „toți acei locuitori ai unei țări, ocupate care comunică informații despre partea adversă sunt considerați a fi spioni“. Instrucțiunile americane din 1863, Manualul de la Oxford sau Legea războiului pe pământ au fost adoptate de instituțiile de drept internațional în finalul Declarației de la Bruxelles din 1874, a căror principii au fost în general consacrate de Conferința păcii de la Haga, 1899⁸. Firesc apăreau și noutăți.

Astfel în protocolul final se făceau următoarele referiri la spioni.

Art. 19. Nu este considerat spion acel individ care clandestin încearcă să obțină informații, fără pretext, fără a avea intenția de a le comunica părții adverse.

Art. 20. Spionul prins asupra faptului va fi judecat și tratat după legile în

³ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Marele Stat Major – Secția a II-a Informații, dosar 13/1899, f. 41 (în continuare M.St.M.).

⁴ *Ibidem*, f. 45.

⁵ *Ibidem*, f. 46.

⁶ Michael Howard, *Războiul în istoria Europei*, Ed. Sedona, Timișoara, 1997, p. 130.

⁷ M.St.M., dosar 80/1896, f. 26.

⁸ *Ibidem*, dosar 13/1899, f. 33.

vigoare ale armei care l-a recrutat.

Art. 21. Acel spion care a fost capturat mai târziu de dușman este tratat ca prizonier de război și nu mai are responsabilitatea pentru faptele anterioare.

Art. 22. Militarii nedeghizați care au penetrat în zona ocupată pentru a obține informații, nu sunt considerați a fi spioni.

De asemenea, nu sunt considerați spioni acei militari capturați de dușmani aflați în misiune, ca de exemplu indivizii aflați în balon pentru a transmite depeșe și în general pentru a întreține comunicații între diverse părți ale unei armate aflate în teritoriu.

Pentru România referiri la spioni și activitatea de spionaj am găsit în ENCICLOPEDIA MILITARĂ din 1896 și în care se arătau următoarele⁹ „Sub numele de spionaj se înțelege ansamblul serviciului prin care se caută a se obține informații asupra resurselor și proiectelor unei armate inamice, în timpul proiectelor preparatoare ale unei campanii.

Astăzi însă își are ființa aproape în permanență mai întâi pentru că progresul tehnic aduce schimbări aproape continui în armată și fortificații precum și în alte mijloace de apărare și de atac și apoi pentru că organizarea militară nu mai comportă o perioadă de pregătiri care preced neapărat campaniile de altă dată.

Fiecare țară este așadar obligată a se informa cu tot ceea ce se petrece în țările străine, cu care ea poate avea vreun eventual război.

De aici a rezultat necesitatea organizării așa numitului serviciu de informații, un adevărat spionaj mutual dirijat de autoritatea militară și executat de agenți de tot felul.

Unii sunt ofițeri în mod oficial, acreditați pe lângă ambasade, sub numele de atașați militari, alții sunt ofițeri însărcinați cu misiuni secrete, studii și cercetări sau civili de diferite naționalități care în schimbul unei sume procură unei țări informațiile necesare asupra armatei altei țări.

Câteodată o națiune își procură datele prin militarii și chiar ofițerii unei alte națiuni. Acest caz este însă rar și mai totdeauna indivizii sunt niște oarecare nu prea competenți. În chestiunile militare ei nu oferă nici o garanție morală, de unde această dublă necesitate de a încredința chestiunea serviciului de spionaj, la oameni competenți, mai cu seamă, din punct de vedere tehnic, adică la ofițeri și de a organiza ceea ce se numește contraspionaj, adică un control al spionilor tot cu spioni.

Se consideră ca spion, individul care într-un mod ascuns, secret, travestit sau sub un pretext fals caută a obține informații în profitul inamicului. În general, spionii trebuie plătiți. Spionul nu poate fi urmărit decât dacă este prins asupra faptului.

Dacă însă e dovedit și prins după comiterea faptului atunci, nu poate fi

⁹ Ibidem, dosar 175/1914, f. 15.

depus decât numai în cazul când este supus al statului unde a fost prins când poate fi depus ca trădător de patrie și judecat conform legii penale a țării sale.

Încercarea de spionare precum și ascunderea spionilor sunt adesea pedepsite ca și spionajul¹⁰.

În timpul războiului, spionajul era pedepsit cu moartea și judecat de Consiliul de Război sau Curtea Marțială.

La nivel internațional în timp de pace, spionajul constituia un delict de competența Tribunalului Ordinar și se sancționa cu pedepse care variau în funcție de legislațiile diferitelor țări. Exemple în acest sens, legea germană din 3 iulie 1893, legea franceză din 18 aprilie 1886.

Penalitatea cea mai severă era prevăzută în legea din 1886 care prevedea închisoare de la 2-5 ani și o amendă de 1.000-5.000 franci.

Pedepse mai aspre au fost stabilite după 1890.

În timp ce țări ca Austro-Ungaria, Germania, Olanda, Belgia, Italia în legile lor penale aveau dispoziții care pedepseau atât spionajul în timp de pace cât și în timp de război, în România până în 1913 nu a existat o lege a spionajului în timp de pace¹⁰.

La noi, Codul Penal comun în art. 66 și următoarele articole, Codul de Justiție Special pentru Corpul Marinei, art. 25, aliniat 1 și Codul de Justiție Militară, articolele 199, 200 și 201 făceau referiri numai la spionajul pe timp de război¹¹.

Articolele¹² mai sus menționate se ocupau de pedepsirea infracțiunilor ce priveau divulgarea oricăror secrete de stat unei puteri vecine, inamică sau nu și se refereau doar la următoarele categorii de documente – secretele unei negocieri, mari expediții, planuri de fortificații, arsenale și forturi, acestea fiind sancționate de lege numai în cazul în care erau săvârșite de funcționarul sau agentul care cunoștea aceste secrete sau care era însărcinat cu păstrarea lor.

Nu existau dispoziții referitoare la cazurile de comunicare făcute particularilor și publicului, ca documente sau informații a căror natură impunea secretul absolut, chiar și când acestea au fost făcute în presă.

Codurile sus citate nu spuneau nimic în legătură cu indiscrețiile și neglijențele¹³ involuntare în aparență. Legea Contraspionajului în timp de pace a fost dezbătută la 24 martie 1912,¹⁴ votată la 22 ianuarie 1913¹⁵ în Adunarea Deputaților și promulgată de regele Carol la 29 ianuarie 1913. Legea propusă cât și cea finală au fost inspirate de legile¹⁶ speciale din Austria, Italia și

¹⁰ *Ibidem*, dosar 13/1899, f. 33.

¹¹ *Idem*, f. 34.

¹² M.St.M., dosar 175/1914, f. 18.

¹³ *Ibidem*, f. 127.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 80/1896, f. 23.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 175/1914, f. 15.

¹⁶ *Idem*, f. 17.

Germania și prevedeau pedepse atât pentru cei care săvârșeau acte de spionaj, cât și pentru cei care săvârșeau acțiuni de tănuire și de adăpostire a spionilor.

Erau sancționate și persoanele care dețineau acte și lucruri dovedite a fi obținute prin acțiuni de spionaj.

În lege pe lângă pedepsele prevăzute pentru spionii propriu-ziși erau și sancțiuni pentru funcționarii sau reprezentanții guvernului și presei¹⁷. Demnitarii erau apărați de pedepse în anumite condiții¹⁸.

Existau de asemenea măsuri preventive pentru neglijența și nesocotința celor care ajută spionii¹⁹. Conform noii legi erau judecați și complicii străini. Instrucția și judecarea delictelor se făceau de urgență, termenele de judecată nedepășind 15 zile²⁰.

De precizat, un proiect de lege a contraspionajului a fost elaborat la 21 iunie 1896 ca și un proiect de organizare a unui serviciu de spionaj²¹ (de informații în timp de pace), cât și în timp de război.

Conform instrucțiunilor de funcționare a acestui serviciu (12 decembrie 1896) trebuiau să existe doi agenți pentru București și câte un agent de contraspionaj în localitățile Focșani, Nămolosa, Galați și Cernavodă.

Agenții urmau să fie instruiți de statul major general. Ei trebuiau să cunoască toți străinii din localitate și din împrejurimi, pe o rază de cel puțin 20 km, urmărind de asemenea ocupațiile și relațiile persoanelor suspecte sau vizate cu țările lor de baștină.

Pentru efectuarea serviciului în bune condiții urmau să fie ajutați în munca lor de oficiile poștale din localitate, care aveau îndatorirea să examineze amănunțit orice pachet sau scrisoare adresată țărilor vecine, chiar dacă acestea nu fi fost recomandate.

În concluzie, până în 1913 în timp ce în state ca Anglia, Japonia, Germania, Italia, Austro-Ungaria ș.a., cadrul legislativ permitea sancționarea și contracararea acțiunilor de spionaj și pedepsirea spionilor, atât în timp de pace, cât și în timp de război, în România nu exista o lege a contraspionajului, iar puținele prevederi din codurile militare și codul penal aveau în vedere numai aspecte legate de condiții de război, incomplete însă și la acest capitol.

Era evident că aceste deficiențe să aibă repercursiuni asupra orientării României, întrucât statul în ansamblul său era vulnerabil, fapt demonstrat de numărul mare de acțiuni de spionaj pe teritoriul național.

Lipsa unei legi corespunzătoare, cât și a unui serviciu de informații performant, au contribuit la apariția și dezvoltarea unor ample acțiuni desfășurate de spioni de diferite naționalități.

¹⁷ *Idem*, f. 16.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 13/1899, f. 34.

¹⁹ *Ibidem*, f. 39.

²⁰ *Idem*, dosar 175/1914, f. 18.

²¹ *Ibidem*, dosar 80/1896, f. 48.

În timp ce vecinii noștri erau bine informați despre noi și țara noastră, noi nu știam nimic despre ei, întrucât nu aveam mijloacele necesare de a le contracara acțiunile și de a obține informațiile valoroase.